

Lastnik zbirke Jakob Bartol predstavlja sklop orodij za gozdno obdelavo lesa.

Foto: Marko Smole, Travniki, 29. 9. 2012

Obiskovalci si ogledujejo zunanji del etnografske zbirke – v družini uporabljana orodja.

Foto: Marko Smole, Travniki, 29. 9. 2012

UREJANJE ETNOGRAFSKE ZBIRKE JAKOBA BARTOLA

Travniki, Loški Potok

Tokrat smo imeli ljubitelji etnologije in zasebnih zbirk, ki jih obiskujemo po vsej Sloveniji, priložnost, da sodelujemo pri oblikovanju ene od bolj posebnih med njimi. Gre za obsežno zbirko etnoloških predmetov Jakoba Bartola v Loškem Potoku, natančneje Travniku. Lastnika sem spoznal že lansko leto, ko smo ga s študenti iz Hrvaške obiskali med raziskovalno delavnico, ki jo že nekaj let organiziramo v sklopu projektov Etnološke zbirke Palčava šiša v Plešcih na Hrvaškem. Takrat smo tudi pri njih raziskovali dediščino ob nekdanjih karavanskih poteh, s katerimi sta bili naši območji v zgodovini precej povezani.

Jakob Bartol si je že leta prizadeval, da bi ohranil spomin na predmete, ki so zaradi spremembe tehnologije v kmetijstvu, gozdarstvu in tudi gospodinjstvu izgubili svojo vlogo v vsakdanjem življenju in delu. Številni predmeti, najdeni na smetiščih, grmadah ali nabrani po skednjih, ko so njihovi lastniki potrebovali prostor za novo poslopje ali nov namen, so našli prostor pri njem in se tako pridružili lokalnim predmetom. Zlasti je bil ponosen na volovske jarme, zbrane po celotnem območju Slovenije in celo čez mejo, veliko je zbral tudi različnega poljedelskega, gozdnega in rokodelskega orodja, sank, smuči, slamoreznic, komatov, notranje opreme ...

Ob obisku je bila zbirka delno že obdelana in evidentirana – s pomočjo etnologinje Polone Rigler Grm in njenih sodelavcev iz Ribniškega muzeja – a je bila zaradi dodajanja novih predmetov predvsem v skednju in pomožnih prostorih hiše bolj podobna deponiji kot urejeni zbirki. Delno urejeni so bili predvsem predmeti v nekdanji »štali«, kjer lastnik hrani polharsko zbirko in notranjo hišno opremo. Že takrat, zlasti pa ob nekajkratnih obiskih naše zbirke v Plešcih, kamor je večkrat prihajal skupaj z ženo, je Jaka Bartol izrazil željo, da bi v naslednjem letu uredil še preostale predmete in jih tako prikazal domačinom in drugim obiskoval-

cem. Nekajkrat sva si skupaj ogledovala prostore in zbrane predmete razdelila po sklopih. Kljub njegovim prvotno drugačnim idejam je Jaka Bartol kmalu osvojil predlagano rdečo nit zbirke. Spoštovala sva predvsem arhitekturo in namembnost prostorov ter način življenja njihovih prebivalcev – njegovih prednikov.

In tako smo se dogovorili, da z delom začnemo v času naše raziskovalne delavnice sredi avgusta 2012. Z veseljem sta se nam pridružila tudi dva zainteresirana udeleženca naših delavnic – tokrat Ljubljčan Miro Slana, lastnik trgovske muzejske zbirke v Lokvah na Primorskem, in Tomislav Čop iz Gerova v Gorskem kotarju, študent filozofije na Reki, znanec iz prejšnjih let, izredno aktiven pri ohranjanju in prezentaciji govorov čabarskega območja. Začeli smo v nedeljo, 12. avgusta, pri delu pa nam je poleg Jakove družine – žene Vanje in sina Borisa, pridno pomagala tudi Blanka Bartol s podmladkom iz Turističnega društva Loški Potok ter Ivan Kordiš iz Retij, domači restavrator lesenih predmetov. Vse predmete je Jaka Bartol po najinem dogovoru s sinom prej že očistil, popravil in zaščitil ter razstavil po dvorišču.

Največji razstaveni prostor je na skednju, lesenem gospodarskem poslopju, z eno stranjo prislonjenem v precej strm breg. Skedenj je kot predstavnik tipične lokalne arhitekture postavljen na vsaj dvakrat prezidane kamnite zidane stebre. V spodnjem delu so stranišče na štrbunk, »štalce« za kokoši, prašiče in kozo ter listnik; v osrednjem delu so velika garaža in odlagališče različnih prevoznih sredstev, delavnica in drvarnica, v zgornjih delih pa je nekaj izmenično razporejenih lesenih podestov za shranjevanje sena, otave in slame. Skedenj je bil pred leti skrbno obnovljen, tako propadli leseni deli kot strešina, v njem so že takrat pripravili lesene površine za obešanje predmetov. Pogoji je bil, da mora muzejska postavitve še vedno omogočati uporabo skednja za garažo in shrambo.

* Mag. Marko Smole, univ. dipl. inž. elektr., vodja delovne skupine za ljubitelje etnologije pri SED. 1210 Ljubljana-Šentvid, Stanežiče 34b, E-naslov: smole.marko@gmail.com

Odločili smo se za nekaj razstavnih sklopov, ki bi čim bolj sledili prvotnim namembnostim v posameznih delih objekta in obenem zagotavljali zaščito razstavljenih predmetov pred vlago. V manjšem, z vrati in oknom zaprtem delu skednja, ki je podoben delavnici, smo postavili sklope s predmeti in z orodji rokodelskih delavnic, ki so delovale v podobnih prostorih: čevljarске, pletarske, mizarske. Nadaljevali smo s prikazom bolj grobe obdelave lesenih predmetov ter s kolarstvom, sklop končuje kovaštvo: z okovi kolarskih izdelkov in s stavbnim ključavničarstvom. Posebna vrednost zbirke je, da je večina predmetov iz lokalnega okolja in da so te delavnice v vasi res delovale.

Glavni prostor skednja, kjer so nekdanj spravljali seno, izvajali del opravil pri spravilu pridelkov – mlatev, čiščenje, povezovanje in podobno, hranili vozove in večja orodja, sedaj pa je v njem garaža, je bilo treba razdeliti v več sklopov. Najvidnejše mesto smo namenili jedru zbirke, to je volovskim jarmom. Jarme smo razdelili na tiste iz neposredne okolice in tiste z drugih geografskih območij. Razstavili smo le najbolj tipične ali posebne, na manj vidni strani pa oblikovali neke vrste depo za preostale jarme – od sedanjih šestdeset bi lastnik rad dosegel število sto. Jarmi so z volmi povezani z zanimivo življenjsko zgodbo babice Jakoba Bartola, ki je kupovala »kumerne« vole, jih lepo zredila in z dobičkom preprodajala naprej.

Na višje podeste smo postavili sani, ki so bile v skednjih zaradi sezone rabe večji del leta odrinjene. Tako smo oblikovali zanimiv pregled manjših sani, od tovornih do otroških, sani za vlečenje hlodov in drv; posebno mesto so dobile lepo izdelane osebne sani. Ne manjka niti različno velikih zavor za sani. Ni smo pozabili niti na seno, ki je večino leta polnilo podeste.

Na steni vhoda v delavnico, na katero je Jakov ded obešal komat razkomatanega konja, smo ponovno obesili konjski komat in drugo manjšo konjsko opremo z različnimi podkvami vred. Na drugi strani vrat smo za primerjavo predstavili volovski enojni jarm in njegove dele, volovske podkve, na posebnih modelih z lesenimi čepi pa predstavili izdelavo obročev za jarme.

V skednju je bil ob strani, obrnjeni proti bregu, že izvorno oblikovan za nekaj deset centimetrov dvignjen podest. Nanj je sedaj nameščen lesen, lepo okovan voz, ki je osrednji del postavitve. Obenem predeljuje dolg razstaveni prostor na dva dela: ob vhodu so nameščena orodja za delo na polju, ki so imela tudi prej vedno svoje mesto ob vhodu. Od različnih motik, lopat, vil, črtala, do srpov in orodja za striženje in grobo česanje volne, trenje lanu, celo za razčesavanje slamnate kritine, nekdanj prisotne tudi v teh krajih. Ker gre za skedenj, in so se uporabljale na mestu poleg vhoda, sta se jim pridružili dve domači slamoreznici, naprednejša na kolo in enostavnejša na nož.

Na drugi strani voza je predstavljeno orodje za delo v gozdu, od sekač do različnih drugih sekir, verig za vlečenje hlodov, ročnih žag in sekir za tesanje tramov. Gozdovi so v teh krajih povezani z obširnimi lazi, kar pripoveduje zbirka oselnikov in koz ter bab za klepanje kos. Ne manjka niti različnih vag za vprego, vse do najmočnejših za vleko hlodov ali različnih škripcev, obešenih na glavni tram in pripravljenih za dvigovanje zaklane krave, prašiča ali le okvarjenega voza. Pod stropom je postavljen »vlak«, pripravljen za snemanje in za odhod v laze po seno.

V prostoru sta kot kontrast na drugi strani garaže ostala staro medvojno kolo in star moskvič, ki govori o drugi strasti lastnika – o ljubezni do starodobnih vozil.

V spodnjih prostorih, kjer je Jaka Bartol lepo obnovil tako svinjske štalce kot kurnik, so kot nekoč naložena orodja za obdelovanje polja – plugi, brane, črtala, še ene sani in nekaj manjšega orodja. Poleg listnika, v katerem ne manjka listja, je nožna stopa za ječmen. Poleg skladovnice drv, ki ni le muzejska postavitve, so predstavljena orodja in način priprave skodel. In seveda muzejsko odlično opremljeno stranišče na štrbunk, ki prav tako ne bo samo muzejski prostor ...

Medtem je Jaka Bartol glede na najine dogovore opremil še dva prostora: kletno shrambo za živila, v kateri so poleg hrane še predmeti za nekdanjo predelavo in shranjevanje, ter nekdanjo svinjsko kuhinjo, v kateri je predstavljena oprema ognjiščne kuhinje. Na steni pred vhodom hiše je pod napuščem razvesil predmete in orodja, na katera je posebej navezan, saj so povezani izključno z njegovo družino. Postavitve zbirke omogoča tako predstavitev predmetov v naravnem okolju kot tudi normalno vsakdanje funkcioniranje prostorov.

Delo, ki smo se ga skupaj lotili v štirih avgustovskih dnevih, so naši domačini odlično dokončali in dopolnili. Vesel sem, da je lastnik upošteval temeljna muzeološka pravila in spoštoval »najino načrtano rdečo nit«, ki naj bi povedala čim več o življenju lokalnih prebivalcev, čeprav je bilo včasih treba njemu drage predmete iz drugih okolij postaviti malce ob stran ali pa razmisliti o smislu njihove prezentacije v sklopu posamezne postavitve. Urejena in po muzeoloških pravilih postavljena zbirka je velika pridobitev za Loški Potok, saj predstavlja marsikje že izgubljeno materialno dediščino krajev, ki so bili v zgodovini močno povezani tudi z dolino Čabranke, iz katere prihajajo moji predniki in je hkrati območje mojih raziskav. V zbirki ni le množice kovaških predmetov s kovačij Urhov iz Črnega Potoka in Čabra ali Kovačev iz Zamosta. V njej se je na osrednjem mestu znašel celo voz, ki je bil po vsej verjetnosti izdelan precej pred prvo vojno v Plešcih na hrvaški strani doline Čabranke, vozil najprej nekaj desetletij pri Palčavih – mojih prednikih – se nato med vojno kot pomoč zapeljal k pogorelim sorodnikom v Srednjo Vas in se čez sto in več let ustavil v Travniku ...

S tako obširno zbirko bo še nekaj dela. Številni predmeti še niso razstavljeni, nekateri, že prej bolj nerodno postavljeni, so izpostavljeni propadanju. Na novo razstavljene predmete bo v nadaljevanju lažje vzdrževati ter evidentirati; večina na novo postavljenih predmetov namreč še ni evidentiranih. Predmeti so s predstavitvijo pridobili nov smisel in zgodbo. Ob zbirki, kot je ob odprtju povedala Blanka Bartol, se bodo starejši ljudje spomnili na marsikatero nekdanje opravilo ali običaj, mladi bodo spoznavali iznajdljivost prednikov pri oblikovanju delovnih pripomočkov ter njihovo uporabnost, mogoče pa tudi to, da so bila geografska območja, na katerih so bili doma uporabniki predmetov, močno povezana z okoliškimi sosedi, tudi čez mejo, ki nas v teh koncih zadnja desetletja vse preveč razmejuje. Etnološko zbirko Jakoba Bartola v Travniku so za javnost odprli v soboto, 29. septembra 2012.